

mul nostru în contra cuiva. Să judecăm mai de aproape pe evreul care ne îmbie să urăm pe grec, și la rândul său să judecăm și pe grec, sau pe acela care se trage din greci, — care ne îmbie să urăm pe evreu. Să iubim și să urăm după cum cere firea noastră personală de Români, iar nu să servim într'una drept coadă de topor pentru fapta pătimasă a celui dintâi excentric. Să ne iubim neamul și să fim solidari la sacrificii, dar înainte de toate să fim, fiecare dintre noi, cineva. Sacrificiul există, când știm că-l facem: turmele de oi, cari se aruncă prin imitațiune în apă și se înacă, nu fac nici un sacrificiu, fiindcă ele nu știu ce fac».

În majoritatea cazurilor acei care exagerează sentimentul naționalist până la șovinism nu sunt autohtonii unei țări, ci acei de origine străină.

Aceasta este o cunoscută observare a sociologilor.

Care să fie cauza?

Probabil, că natura operează în aceste cazuri un fel de compensație, și până la un punct de educație. Autohtonii, fiind de veacuri strănși legați de pământul strămoșesc nu mai simt în ei nevoia manifestărilor șgomotoase; cei de origine străină însă da, fiindcă ei sunt la începutul legăturii lor cu pământul de adopțiune.

A. C. C.

* * *

Ex libris: Contractul de muncă în industrie de d. An. Gusti¹⁾.

Anul acesta s'a publicat și la noi un proiect de lege de contract de muncă, simțindu-se se vede necesitatea unei legi de cea mai mare însemnătate și care pare a fi unu din actele dreptului civil din cele mai grave. Acest proiect de lege n'a fost adus în parlament și se spune chiar că n'are să fie adus de oare-ce spiritul în care a fost elaborat n'ar corespunde vederilor politice curente în țara noastră.

E interesant că premergând acestui proiect de lege s'au publicat anul trecut și anul acesta câte-va lucrări relative la contractul de muncă, printre care e o admirabilă publicație a d-lui Anastasie Gusti, doctor în drept de la Paris și intitulată: *Le contrat de travail dans l'industrie*.

Ceia ce face meritul acestei lucrări e căutarea din partea autorului să nu discute numai diferitele legislații relative la acest contract, dar a pătrunde însuși natura acestui contract.

Ce este un contract de muncă; o închiriere a forțelor individului sau o vânzare a lor? Iată întrebarea pe care și o pune d. Gusti și de răspunsul dat la această întrebare depinde tot chipul cum trebuie privit contractul de muncă.

Dacă el este o simplă închiriere, adică lucrătorul și închiriază brațele patronului său, în cazul acesta contractul e simplificat, el este un simplu contract de închiriere, cu stipulațiuni anumite cari nu sunt de cât favorabile patronului, nu și lucrătorului. Și prin urmare atât în timpul executării contractului cât și consecințele care ar putea urma acestei închirieri, sp. p. accidente, etc. sunt anumite sancțiuni cari diferă de acelea cari ar prezida și ar urma unui contract de muncă în care munca lucrătorului nu va fi privită ca o închiriere ci ca o vânzare.

S'ar părea că concepția din urmă, adică că, munca unui lucrător e vândută și nu închiriată, ar trebui acceptată de toți fiind foarte logică, de oarece un travaliu fiziologic executat nu se mai poate relua, el e cheltuit, prin urmare dat pentru totdeauna cui-va, vândut deci, și cu toate acestea chestia e foarte dezbătută de juriști cari susțin, ba că contractul de muncă este un contract de închiriere, ba un contract de vânzare.

Bine înțeles că prima concepție o au economiștii și juriștii conservatori cari caută să dea mai multe drepturi proprietarului

căci un act de închiriere are totdeauna o însemnătate mai mică de cât un act de vânzare.

Școala economică socialistă e de părerea contrară adică că, munca oferită de lucrător e o marfă de vânzare și nu de închiriat. Și e foarte interesant că d. An. Gusti, — de și prezenta această lucrare a d-sale ca o teză de doctorat și ori-ce s'ar zice, în facultățile din toată lumea tot vechile doctrine preponderază — și însușește teoriile noi, teoriile după care contractul de muncă este un contract de vânzare.

Se înțelege de la sine cât material a trebuit autorul să îmagazineze în lucrarea sa pentru a și susține părerea sa neoficială contra părerei aproape unanime a profesorii săi. Pentru aceasta, lucrarea d-lui Gusti e una din cele mai complete în ceia ce privește stabilirea filozofică — am zis juridică — și economică a principiului: dacă contractul de muncă este un act de închiriere sau un act de vânzare.

Într'o formă foarte clară autorul în aproape 200 de pagini discută această contrațiere și ajunge la concluzia că contractul de muncă este un act de vânzare.

Pentru a ajunge la această concluzie d-sa a trebuit să introducă în discuțiune încă un principiu pe care Școala oficială de drept iar nu'l admite de cât cu rare excepții și anume că Dreptul este determinat de necesități economice. Se înțelege când cine-va susține și d. Gusti susține și dovedește chiar că munca omenească pe care lucrătorul o dă fabricantului său este o marfă ca ori-care altă marfă, se înțelege zicem că raportul dintre patron și lucrător să n'aibă numai legătura dintre unu care închiriază munca sa și unu care o ia cu chirie ci să aibă legătura dintre un vânzător și cumpărător. Cu aceasta și legea care prezidează la facerea contractului dintre ei are o valoare mai mult economică decât de pur *Drept*.

Această opinie a sa d. Gusti o rezumă ast-fel: «Stimez că nicăeri mai mult de cât în domeniul Dreptului, nu se poate observa cu mai multă precisiune cum Dreptul este determinat, de fapt, de pure necesități economice sau mai bine încă de modul și raporturile de producție și schimb și cum interesul a două clase în prezență formează baza întregii vieți juridice a unei epoci».

Și mai departe:

«Un studiu mai adânc, cred, ne ar demonstra clar antagonismul real, profund al celor două Drepturi, Dreptul individualist care se stinge de bătrânețe și Dreptul comunist și socialist dacă vrei, de mâine, care aduce scăparca și libertatea».

Aceste scurte citate ne pot da ideea de spiritul cu care a fost scrisă cartea și de care este insultat autorul. Spuneam mai sus că sunt rare lucrările inaugurale în care autorul să aibă îndrăzneala de a sfrunta vederile oficiale ale maestrilor săi și a spune cea ce gândește în toată libertatea în cât pe lângă valoarea lucrării trebuie să lăudăm și curajul autorului.

Pentru un debut în viață e un gest frumos de independență și dacă e adevărat că «ziua încă de dimineață se arată cum va fi» trebuie să ne așteptăm de la d. An. Gusti la lucrări de aceeași vatoare și de aceeași largă și frumoasă libertate de eugetare, cciace la noi e așa de rar și așa de necesar:

DR. I. D.

Ca și în anul trecut, apariția Noului Reviste Române se suspendă pe timpul verei în a doua jumătate a lunii Iulie și prima jumătate a lunii August.

Abonamentul anual cuprinde ca și mai înainte 13 numere

BIBLIOGRAFIE.

A. Steurman-Rodion, *H. Heine și Ed. Grenier*. Buc. 1910
Bibl. Lumen. Prețul 30 bani.

Prinos canonicului Dr. Augustin Butca. (Compus și închinat de redacțiunea revistei culturale «Răvașul» din Cluj) Cluj 1910.
Emile Staico. *Roumains et Bulgares*. Paris 1910.

1) *Le Contrat de travail dans l'industrie* par An. Gusti. II. Jouve Paris, editeur.

CESTIUNI ACTUALE

ZAPISUL PĂCATELOR. BASMU BISERICESC

Era odată ca nici odată...

Era un om din popor cu numele Tănase. Și el făcuse multe păcate în tinerețe, căci nu avusese pe nimeni cari să îngrijească de sufletul lui. Și Tănase avea un prieten, care se cheama Chiriac și care știa de păcatele lui din tinerețe, fiind-că Tănase singur i le spusese.

Trimisese Tănase lui Chiriac și o scrisoare în care steteau înșirate toate păcatele, și pe care Chiriac o citia de câte ori avea poftă să râdă. «Uite cine mi-a fost Tănase al meu!» zicea Chiriac și râdea! Apoi Chiriac puneă scrisoarea pe masă ca să mai râdă și cu prietenul său Nazare, cel născut în Nazareth. Și au răs așa, de multe ori, cei doi prieteni de păcatele lui Tănase.

Dar într-o zi, cum s'o fi învârtit roata lumii! ajunse Tănase într-o mare dregătorie bisericească. Chiriac să uită atunci lung la Nazare din Nazareth, și Nazare la Chiriac; și amândoi nu mai răsără.

Trecură de atunci iarăși câte-va zile, și iată într-o dimineață vine Nazare, ca de obicei, la prietenul său Chiriac, și era trist și posomorât Nazare. Văzându-l astfel Chiriac scoase scrisoarea lui Tănase că doar își va înveseli prietenul. Dar Nazare, cum văzu scrisoarea să ridică să plece și zise prietenului său Chiriac. Frate, scrisoarea ta m'a nenorocit pe mine. Marele dregător Tănase a auzit că tu mi-ai citit-o, și de necaz el m'a scos din mica cinste pe care o aveam la curtea împărătească. De aceea mă vezi tu astăzi trist și posomorât. Arde scrisoarea aceea frate, fiind-că ea are să te piardă și pe tine; ea este zăpădul păcatelor...»

Rău să turbură la aceste vorbe Chiriac și crezu mai întâi că n'auze bine. Dar Nazare din Nazareth spunea totuși adevărul. Mica lui cinste de la curtea împărătească îi fusese ridicată, fiind-că ochii săi alunecaseră pe zăpădul păcatelor.

Nazare plecă lăsând pe prietenul său cu sufletul încărcat de obidă. Uite cine mi-a fost Tănase, zicea Chiriac, lovindu-se cu pumnii în cap. El să-mi necinstească prietenul. El tocmai cel plin de păcate! Dar am să-l învâț eu minte pe Tănase! Am să citesc scrisoarea lui la toată lumea! Și Chiriac sporodea pe din afară, în ciudă, toate cele cuprinse în scrisoare....

Un călător care trecea tocmai atunci pe lângă casa lui Chiriac auzi toate cele sporodite de omul nostru la necaz, și o grea bănuială se lăsă pe sufletul lui.

Merse el, călătorul, o zi întregă chinându-se să înțeleagă rostul cuvintelor auzite. La cel dintâi han, în care se întâlni cu lumea, el nu mai putu să rabde și începu să istorisească. Mult se minună atunci lumea din prejur de cele auzite de călător, și fie-care îndemnă să-l întrebe unde și cum le-a auzit. Și toată lumea din han nu vorbi în acea noapte de cât de păcatele lui Tănase.

În ziua următoare călătorul voi să plece din nou la drum, dar voia numai era la dânsul. O strajă numeroasă

venită din zori îl luă pe sus și îl duse la închisoare.

Și lumea din prejur să minună încă și mai mult, și nimeni nu se mai îndoi că adevăr auzise călătorul.

Unul după altul, oameni cari mai nainte nici nu știau cine este Tănase, umpleau acum închisorile împărătești, fiind-că unul după altul vorbiseră de păcatele lui Tănase.

Și când numărul închișilor și al nenorociților fu mare, își zise Tănase: «Ei au să mă piardă, căci sunt mulți; să merg la unul mai mare de cât ei și mai mare de cât mine!». Și merse la un armean, dregător și mai mare la curtea împărătească, a lui Roșu Impărat.

Și cum îl văzu armeanul pe Tănase mult să bucură, căci știa pentru ce vine, și știa ce foloase poate trage dânsul din venirea lui. Și umilit vorbi Tănase și înțelept grăi armeanul: «Zăpădul păcatelor tale să-l schimbăm în zăpădul de slugă credincioasă la mine. Primești?» Primesc, răspunse smerit Tănase.

Și din mare dregător, credincioasă-slugă ajunse acum Tănase.

Dar armeanul era ambițios și pestriț la mațe. Nu era zi să nu-i ceară slugei sale câte o muncă grea.

Vedea bietul Tănase cum acei cari îl vorbiau de rău, unul după altul, înfundau pușcări și erau bătuți cu biciul, dar și el sârmanul nu avea o viață mai bună.

Armeanul era un stăpân crud. Și ofta bietul Tănase, cu haine de mătase pe el, dar cu rușinea de slugă în suflet.

Și atunci într-o zi, scârbit peste măsură, își zise Tănase: «Nu mai pot suferi; mi-e prea grea mâna armeanului. Mă duc să cad în genunchi lui Roșu Impărat. El este cel mai tare; el să mă deslege».

Și merse la Roșu Impărat.

Mult se bucură și Roșu Impărat când îl văzu pe Tănase, căci deși el era Impărat peste toți mai mare dar și Tănase nu era un dregător dintre cei mici, și apoi dregătoria bisericească a lui Tănase nu sta totdeauna în mâna Impăratului.

Cum intră Tănase la Roșu Impărat, acesta să făcu întâi că nu-l vede, apoi se prefăcu mirat, apoi îi arătă un scaun și îi întinse un deget. «Ce te aduce la noi, cinstite Tănase». «Mare chin Măria Ta, și numai Măria Ta mi-l poate ridica după suflet». «Vorbește!» Și vorbi Tănase, deși n'ar fi fost nevoie de vorbă, fiind-că Roșu Impărat le știa pe toate de mai înainte, dar să prefăcea că nu le știe. Și când isprăvi de vorbit Tănase, fulgere ieșeau din ochii lui Roșu Impărat. Rău se înfricoșă Tănase și jură supunere oarbă Impăratului. Iar Impăratul, mulțumit în sufletul lui de cele întâmplare, dar cu fața aprinsă de necaz zise; «Să mi se aducă numai de cât zăpădul păcatelor, ca să-l rup eu cu mâna mea».

Intr-o clipă ostașii Mării Sale aduseră pe sus pe Chiriac prietenul lui Nazare. «Tu ai zăpădul?» «Eu Măria Ta». «Să-l dai cu binele, că de unde nu s'a isprăvit cu tine! Ai două minute de răs-gândire».

După un minut zăpădul era în mâna lui Roșu Impărat. Acesta îl citi și prea mulțumit era în sufletul lui, dar mult mânios să arată el la față. «Așa, acum este bine. Plecați.»

Tănase plecă de la Impărat cu inima liniștită. «De

acum s'a isprăvit cu dușmanii mei. Sunt eu slugă Impăratului; dar Impăratului cine nu-i este slugă?» Și plecă cu inima liniștită.

Cu inima liniștită plecă și Chiriac. Acesta cum ajunsese acasă trimise să cheme pe prietenul său Nazare din Nazareth ca să-i povestească cele întâmplate.

«Rău ai făcut frate, îi zise Nazare, după ce auzi cele întâmplate. Tu ne-ai pierdut pe toți.» «Dar cum era să mă împotrivesc eu Impăratului?» «Tu ne-ai pierdut mai rău, frate, zise iar Nazare și piecă, mai trist și mai posomorât, de cum venise.

Și Nazare avea și de astă dată dreptate.

* * *

Înainte de casa lui Chiriac, de a doua zi după ce fusese el la Roșu Impărat, să ridicase o înaltă spânzurătoare de care aveau să fie spânzurați toți șclerații și toți răufăcătorii Impărăției.

Și Chiriac când deschise fereastra casei și văzu spânzurătoarea, mult se miră și făcându-și cruce zise oamenilor ce stăteau lângă spânzurătoare: «De ce, oameni buni, ridicat-ați blestemul lui Dumnezeu înaintea casei mele?»

Îi răspunse atunci unul dintre cei mai bătrâni: «Roșu Impărat a voit să-ți dea ție un semn de mare bunăvoință. El ne a poruncit să punem spânzurătoarea lângă tine, pentru ca tu să nu ai drum lung de făcut, de câte ori va fi să spânzurăm pe cineva!»

«Dar eu n'am dorința să văd cum să spânzură oameni și aș fi rămas acasă.» zise cu ochii plini de lacrimi Chiriac.

«Dar fără tine nu poate fi judecat nimeni,» zise din nou bătrânul.

Și atunci rămase mut Chiriac, neștiind cum trebuie să înțeleagă cuvintele bătrânului.

Lumea din prejurul spânzurătoarei creștea. Chiriac vedea acum cum se lega funia de care aveau să fie spânzurați vinovați, și sufletul său se cutremura de presimțiri triste.

Un tron mare să ridică apoi la dreapta, pe care se așeză Roșu Impărat; și unul mai mic la stânga pe care se așeză Tănase.

Când totul fu gata, să făcu de odată liniște. Șirurile soldaților să desfăcură și lăsară să treacă un om care după îmbrăcăminte părea să fie judecător. Chiriac privea la toate acestea, și inima sa aproape că încetase să mai bată.

Iată, judecătorul făcu un semn că vrea să vorbească.

El arătă spre casa lui Chiriac și zise: «Oameni buni, colo locuște omul care are să vă aducă mărturia cea temeinică de nevinovația bunului nostru dregător Tănase. Să spună el, acel de acolo, dacă este sau nu un zăpis al păcatelor lui Tănase.»!

Atunci înțelese Chiriac cuvintele bătrânului și sângele său îngheță de spaimă.

«Este, sau nu, un zăpis al păcatelor?» întrebă judecătorul.

«Este, sau nu, un zăpis al păcatelor?» repetă mulțimea.

«Auziți-l că nu, răspunse tot judecătorul. Spânzurați nelegiuitul care a bănuț pe bunul nostru Tănase!»

Și soldații nu așteptară al doilea ordin.

Când trupul nelegiuitului fu spânzurat de funie, mulțimea ridică ochii spre Roșu Impărat; și Roșu Impărat privi spre Tănase; și Tănase spre Chiriac; și Chiriac ținti spre ochii holbați ai trupului ce spânzura de funie...

Dar Nazare din Nazareth, cel cu ochi holbați, citea de sigur în gând, pentru ultima oară, zăpisul păcatelor.

A doua zi fu un alt spânzurat; și a treia zi un altul; și în fie care zi altul...

De câte ori mulțimea ridică ochii spre Roșu Impărat; Roșu Impărat privea la Tănase; și Tănase la Chiriac...

Veni apoi o zi când Tănase nu mai putu să privească spre Roșu Impărat, căci ochii lui se scurseseră de săgețile acestuia; dar atunci Roșu Impărat îl lovi cu biciul și îi porunci să privească. Și el Tănase tremurând trebui să privească.

Iar mulțimea, proastă ca totdeauna, repetă la fiecare spânzurătoare de om nevinovat: «Este, sau nu, un zăpis al păcatelor?»

C. RĂDULESCU-MOTRU.

Auzită în zilele noastre din gura unor nevoiași creștini cari locuiesc pe aproape de dealul Mitropoliei din București.

CUM STĂM CU UNIVERSITĂȚILE NOASTRE?

Invățământul nostru superior suferă de mari lipsuri și până acum încercările de îndreptare de complectare și de o mai bună organizare — din diferite cauze — și, poate mai cu seamă politice nu au avut nici un rezultat.

D-l Rădulescu-Motru într'un articol intitulat *Din neajunsurile învățământului universitar*, pune în discuțiune un punct interesant și anume trecerea prof. dela Univ. de Iași la cea din București. D-sa interesându-se de aproape de soarta ambelor universități găsește că mulți dintre profesorii eșeni nu au altă preocupare, decât mutarea lor la București, stând gata cu geamantanul în mână pentru a profita de orice ocaziune. Din această nestatornicie, și neliniște sufletească nu pot întreprinde lucrări «de longue haleine», ca confrății lor bucureșteni, cari neavând aceste motive de turburare ar avea tot timpul trebuincios pentru a produce lucrări de valoare.

Dar, se mai pare — că agitația aceasta a profesoriilor dela Iași turbură atmosfera cea liniștită și pură a profesoriilor Bucureșteni împedându-i să-și caseze elementele formate în sânul acestei universități, fiind siliți a primi colegi dela Iași care *adeseori nu mai au timpul să-și dea noi deprinderi*.

După ce constată această atracțiune către București, și neajunsurile ei, după alte considerațiuni asupra raporturilor celor două universități ale noastre, sfătuește pe profesorii din Iași să-și schimbe conștiința, să fie mândri că aparțin universității lor, la cari au aparținut și aparțin atât profesori de mare valoare culturală și științifică, și se întrebă cu oarecare ironie dacă această îndreptare nu va sosi cu serbarea jubileului.

Regretabil, de sigur, e faptul că există câțiva profesori ambulanti cari, vin din capitală numai timpul strict necesar, pentru a-și face cursurile, neavând con-

tact suficient cu studenții și neparticipând permanent la întreaga viață universitară.

Dar e păcat că în acest articol autorul nu s'a oprit mai mult și asupra cauzelor acestei atracțiuni, judecând mai real și mai profund această chestiune atât de importantă; căci dacă cauzele ei sunt în însăși legile sociale ce ne guvernează, ori câte povețe și îndemnuri ideale am da noi, toate vor rămâne în zadar.

Pe de altă parte D-l R. M. prezintă chestiunea nu mai dintr'un singur punct de vedere. Prin întâmplarea că a fost numai profesor la Universitatea din București și n'a cunoscut Universitatea din Iași, în însăși sufletul ei nu și-a putut da seama bine și despre conștiința ei; căci nu mai de lipsă de conștiință nu poate fi bănuită Universitatea din Iași.

Lipsă de conștiință se poate numi oare straja neconștientă ce a ținut această instituție pentru a-și apăra ființa și înalta ei menire culturală?

Lipsă de conștiință e oare acea luptă continuă pentru a căpăta mijloacele de lucru, și catedrele fundamentale?

Cazul este încă recent, când cu ocaziunea faimoasei legi de înființare a atâtor catedre de căpătuială, la Facultatea de Medicină din Iași, se uitase a se prevedea catedrele fundamentale: Bacterologie, Psihiatria și Farmacologie, fără de care nu se pricepe o facultate de medicină.

Dacă d-l R. M. ar fi cunoscut mai de aproape sufletul acestei instituțiuni, emoțiile prin care a trecut amenințată la fie ce pas de loviturile pregătite de un așa spirit public, care găsește că e prea mult două Universități pentru întreg Neamul Românesc, când profesorii în loc să se ocupe liniștiți de lucrările lor, trebue să se întrucască, să ia măsuri de apărare, de sigur nu ar fi putut aduce o astfel de învinuire.

Și pentru cine cunoaște trecutul universității știe că lovirile și jignirile au fost apanajul acestei instituțiuni. Încă dela 1863, Rectorul Maiorescu, pe atunci se plânge către consiliul de miniștri în contra neajunsurilor următoare: 1. *Schimbarea numelui de Universitate în Academie*, 2. *Proiectarea câtorva catedre noi fără ca să fi fost propuse de către consiliul Universității, pe când altele propuse de acest consiliu nu fură prevăzute.*¹⁾

Universitatea în lupta de apărare contra ministrului, care calcă legea lovind instituțiunea.

E încă în mintea tuturor asemenea, desființarea facultății de medicină la anul 1883 și acum mai în urmă la anul 1900.

Dar să revenim la punctele principale din articolul d-lui R. M.

În toate țările occidentale în cari sunt mai multe universități, există atracțiunea profesorilor către centrele mai importante, atât din cauza unei mai bune stări materiale, cât și din cauza avantajului unei vieți sociale mai dezvoltate, și prin urmare a unui mediu mai prielnic unei dezvoltări științifice și culturale; circulația ideii-

1) Regretăm că nu putem insera tot acest admirabil și curajos raport; cei cari se interesează îl vor citi în istoricul universității noastre publicațiunea jubilară.

lor fiind mai repede, munca profesorului e mai lesnicioasă și deci mai rodnică.

Centralizarea administrativă, care a produs și produce centralizarea tuturilor activităților sociale, este boala societății moderne. Ea a produs în unele țări dezvoltarea enormă a unui centru în detrimentul restului țării. Cu acest sistem Napoleon a distrus universitățile din Franța, concentrând totul numai în Paris.

Abea acum în urmă, după un veac aproape, de anihilare, atunci când instituțiunile din provincie amenințau să moară de inanție, iar Universitatea din Paris își îngreuiase atât de mult mersul printr'o îngrămădire și centralizare exagerată, legiuitorul francez, în 1896, a venit cu legea de autonomie a Universităților din provincie.

Roadele binefăcătoare ale acestei legi n'au întârziat, de a se arăta. O activitate nouă și o mai mare producțiune științifică, a fost rezultatul imediat.

Universitățile fiind pe același picior de egalitate, centrele cele mai mari și în special Parisul a chemat la locuri libere profesorii cu reputație din provincie.

Și înainte de această epocă profesorii de seamă cari ilustrau locurile ca un Blondlot (Nancy) un Gouy (Lyon) au rămas la locurile lor, iar alții ca profesorul de chimie Haler au venit pentru a mări gloria universității din Paris.

În Germania unde centralizarea nu s'a arătat decât în urma războiului din 1870, fiecare țară și țărișoară din confederațiune și a avut dezvoltarea ei proprie și tradițiunea ei; universitățile fiecăreia s'au dezvoltat și au progresat susținute și încurajate de interesul general.

În interiorul fiecărei țări însă sunt centre universitare, care atrag mai mult. În țările de origină germanică: Germania, Austria și parte din Elveția, consiliile diferitelor universități când voesc a umple golurile de profesori, chiamă la catedrele vacante profesorii cu reputații formate trecând chiar peste considerațiunile de naționalitate; au în vedere numai interesul universității: căci cu cât profesorul are o reputațiune mai bună cu atâta numărul studenților la acel curs va fi mai mare.

Această alegere este cel mai bun mijloc de selecționare a profesorilor, stimulându-i și încurajându-i la muncă; înlăturând câte odată combinațiunile celor din centrele mari, cari contează pe drepturile ce își cred câștigate prin faptul că n'au părăsit nici odată centrul; cum s'a întâmplat în urmă la Paris, cu ocaziunea numărilor de agregaji.

Acest sistem este cel mai bun, probă starca de înflorire a universităților germane și acum în urmă și a celor din Franța. Intrecerea dintre profesor de a ajunge în centrele mari este în același raport, căci pe când în Franța sunt numai 15 universități în țările germanice sunt peste 30.

Să vedem întru cât acest mod de alegere nu este compatibil cu dezvoltarea învățământului nostru.

De ce oare trecerea unui profesor de valoare dela Iași la București ar fi un neajuns pentru învățământul nostru superior?

Exact este tocmai contrariu, o forță didactică și științifică aduce mai mari servicii într'un centru mai mare, cu un număr mai mare de studenți.

Este de sigur o pierdere pentru Universitate din Iași, dar este un câștig pentru învățământul superior. Având deprinderea de muncă conștiințioasă practică tot timpul stagiului său la Iași nu înțelegem ce „*deprinderi noi*” i s'ar mai cere pentru Universitate din capitală. D-l R. M. se întreabă: *Ce ar fi ajuns facultatea de filosofie din Iași dacă toții profesorii ei distinși: un V. Conta¹⁾, un Titu Maiorescu, un C. Dumitrescu-Iași ar fi rămas să continue activitatea lor în sânul ei? De sigur un adevărat focar de cultură!*

Răspunsul îl găsește ușor fiecare constatând ce a putut ajunge Universitatea din București!

Acel focar de cultură s'a deplasat în profitul Bucureștilor, unde prelegerile lor au fost urmate de un mai mare auditoriu, deci acțiunea lor didactică și științifică a fost de mai mare folos.

Pierderea pentru învățământ ar fi fost, dacă mediul din București i-ar fi dăruit dela ocupațiunea lor principală și nu s'ar fi putut menține la înălțimea la care ajunsese la Iași.

De ce dorința aceasta a profesorilor de a părăsi Iașul?

Dorința aceasta este generală, nu aparține numai profesorilor dar și celorlalți slujbași și locuitori ieșeni.

Cauza ei este în centralizarea enormă a vieții noastre sociale.

Și această mișcare centripetă continuă și se agravează; ea a produs acea depopulare a orașelor de provincie, a sleit ori ce viață din toate părțile țării, grămădind totul la București, astfel că pe când toate orașele pier de inaniție, duc lipsă de viața proprie, elementele mai de seamă se grămădesc la București.

În Iași vinovată întru aceasta este pe de o parte lipsa de prevedere a oamenilor de stat cari nu numai că n'au căutat să păstreze o viață mai mare acestui oraș dar, oare cum dintr'o pornire nejustificată, au răpit una câte una din instituțiunile foastei capitale a Moldovei.

Vina mare este și a clasei boeresti, care a rupt orice legătură cu acest oraș pentru a se stabili în București sau în străinătate.

Constatând obligațiunea acestei responsabilități morale, nu putem face însă abstracțiune de interesele personale a indivizilor, care într'o societate sunt în una dintre cele mai importante pârghii de progres.

Cu regret poate, mulți trecând peste legăturile sufletești cu acest oraș, s'au dus acolo unde i'au chemat interesul unei dregătorii mai rentabile, unei vieți mai complete și mai ușoare și a unui mediu mai activ și mai artistic, etc. Într'adevăr în Iași aceste condițiuni sociale tind a se stinge tot mai mult, fie din cauza indiferenței centrului sau lipsei de inițiative și de energie locală. Dacă n'am da decât un exemplu: În București există o orchestră subvenționată de Ministerul Instrucțiunii Publice cu 80.000 lei; lucrul foarte interesant pentru dezvoltarea și trezirea gustului artistic în public.

În Iași conservatorului de muzică și declamație, îi lipsesc chiar din clasele cele mai importante instrumentele indispensabile unei orchestre. Nenumăratele ce-

ri au rămas fără de nici un efect, instituția a rămas tot schioapă.

După o sforțarea profesorilor și directorilor precedenți a acestei instituțiuni se înghetase cu greu o orchestră modestă, dar care încurajată de cei în drept ar fi putut îndeplini un gol în viața artistică a Iașului.

Sub ministerul Dissescu se prevăzuse 5.000 lei pentru a încuraja această muncă începută în urma însă s'a suprimat, înainte de aplicarea acestui buget, de către administrația centrală actuală.

Astfel s'a întâmplat și cu arhivele, de unde toate documentele însemnate au fost luate la București astfel că studenții de aici nu le mai pot consulta pentru studiile lor.

Tot astfel s'au luat Iașului una câte una, până l'au adus în starea de anemie actuală. Școalele, singura podoabă a Iașului, trăesc cu teamă că într'o zi sau într'alta pot fi suprimate printr'o singură trăsătură de condei, din capriciul vre-unui ministru reformator.

Nu este lege sau reformă, care prin partea ei centralizatoare să nu ia câte ceva din Iași: așa a fost cu suprimarea Inspectoratului general al Învățământului, cu legea sanitară și altele.

Reproșul cum că Universitatea din Iași ar avea *idealul de a ajunge întru totul similară Universității din București*, a mai fost făcut și în alte ocaziuni.

Să vedem, dar dacă acest lucru este adevărat? Întru cât ar putea fi el dăunător Universității din Iași și învățământului în general și pentru ce acesta ar neliști pe colegii din București.

Este într'adevăr exact că Universitatea din Iași n'ar avea alt ideal decât a imita în mod servil ideile *originale* și toate inovațiunile, adică cugetarea și munca proprie a colegei sale din București?

Răspundem, nu este adevărat, și vom arăta îndată pentru ce.

Dar presupunând cazul că ar fi așa, nu vedem întru cât aceasta ar aduce vr'un prejudiciu Universității din București; din contra, această instituție ar avea în această imitațiune o probă că ideile sale sunt bune și folosesc și altora; or, menirea cea mai naltă a Universității este de a radia împrejur. Orice instituție ea și ori ce om de știință se simte foarte mândru când metodele și ideile sale sunt adoptate și de alții. O universitate nu este o întreprindere comercială cu sistemele brevetate, mândria ei este de a difuza cât mai multă știință și cultură. Universitățile sunt instituțiuni serioase de cea mai naltă cultură; într'o țară nivelul lor moral trebuie să dea directive sănătoase iar nu să prezinte spectacolul geloziei, cum ar fi două cucoane de mahală cari se invidiază și se critică pentru că una și-a pus tot atâtea pene la pălărie ca și cea laltă.

Ar trebui însă să se știe acest lucru, că completările cerute de Universitatea de Iași nu au fost făcute din spirit de imitație, dar pentru că sunt elemente indispensabile ei și vieții ei, după cum aerul este indispensabil respirațiunii tuturilor oamenilor.

S'a întâmplat că Universitatea din București a obținut mai de grabă mijloacele de dezvoltare, cu toate că în multe cazuri inițiativa plecase din Iași; și dacă Iașii reclamă mai departe același lucru, e că într'adevăr simt imperios necesitatea lui.

1) V. Conta a părăsit catedra de drept civil a facultății juridice din Iași, trecând la înalta Curte de Casație.

Astfel chiar dela înființarea universității din Iași s'a cerut un observator de astronomie; primul muzeu de Științe naturale a fost cel din Iași a Societății Medicilor și Naționaliștilor; tot așa mai târziu grădina botanică datorită inițiativei doctorului A. Fătu. Dar toate aceste dorințe și încercări, au rămas litera moartă; au dispărut ca grădina botanică, sau veștează ca muzeul de istorie naturală—din lipsă de fonduri.

Oare când prin împrejurări mai fericite pentru Iași se vor găsi oameni cu voință și puterea de a împlini aceste trebuințe de cultură tot așa de necesară universității din Iași ca și celei din București, fi-va ea iarăși învinuită de imitațione?

În ceace privește *similaritatea*, Universitatea din Iași nu o caută în numărul catedrelor ci în complectarea disciplinelor, astfel ca absolvenții să-i să poată îndeplini măcar condițiilor cerute la diferitele examene de capacitate.

Astfel Facultatea de Litere și Filosofie din Iași n'a avut un curs de limba și literatura română multă vreme, studenții ei se găseau deci, într'o situațione inferioară pentru examenul de capacitate; același lucru pentru cursul de geografie și altele; am avut ocazie să citez la începutul acestui articol lipsa catedrelor fundamentale la facultatea de medicină etc. etc.

Universitățile noastre răspunzând acelorași trebuințe sunt formate după un acelaș statut. De altminterea în nici o țară nu sunt universități de mai multe grade, cum ar fi s. ex. școalele comerciale de gradul I și gradul II.

În Germania toate universitățile sunt egale ca grad ca diplome etc., dela cea mai mică cum este cea dela Rostok cu un număr de 33 profesori cuprinzând și Teologia și 670 studenți până la cea mai complexă, Berlin cu peste 400 de profesori și 13000 studenți.

Aceste universități au însă un număr de *discipline fundamentale comune*, iar cursurile anume, dezvoltate sau de interes regional pot să varieze după universități.

Fiecare universitate ca să fie un organism viabil trebuie să aibă toate funcțiunile fizice și morale în bună stare, și după cum indivizii cari aparți aceleiași specii și au părți identice, nu se pot numi monștri cu două trupuri, tot de asemenea nu se pot numi astfel universitățile dintr'o țară.

În țările apusene se caută a se lega cât mai strâns raporturi între universități, prin împrumutări de profesori, nu numai în interiorul aceleiași țări, dar chiar dela o țară la alta. Cităm ceace ne interesează pe noi, cazul ilustrului nostru coleg A. D. Xenopol, chemat să facă prelegeri asupra istoriei române la Collège de France anul trecut.

Circulaționea studenților Germani dela o universitate la alta este un obicei vechiu, cu rezultate admirabile pentru difuziunea, ideilor pentru răspândirea metoadelor științifice și pentru dezvoltarea culturii.

Un început de circularea profesorilor au făcut-o la noi, întâi, colegul nostru A. D. Xenopol într'un număr de conferințe la Universitatea din București și actualmente d-l N. Iorga în cursurile ce face studenților la Universitatea din Iași.

În ceace privește circulația studenților, ea nu există încă.

De fapt, în universitățile noastre nu există încă viața de student.

Studenții noștri, afară de vreo câțiva dela drept și dela medicină și alte puține excepțiuni, sunt sau burșieri sau slujbași. Iar cei cu dare de mână să duc în școalele din apus îndată după terminarea liceului sau chiar înainte de aceasta, și astfel universitățile noastre sunt lipsite de elementele bogate.

Așa dar din exemplele aduse până acum și am putea aduce din toate țările civilizate, Universitățile având o menire comună răspund la anumite condițiuni comune, și-au un acelaș program de cursuri fundamentale care se deosebesc în părțile accesorii și aplicative.

Deferențierea în această din urmă privință poate să fie cât de mare.

Până acum la noi însă diferențierea s'a făcut prin înmulțirea, nu a materiilor de studii, dar a catedrelor, creând mai multe de același fel, pentru anumite persoane, și în această privință, Universitatea din București stă sus de tot; asupra unor materii, avem mai multe catedre chiar, decât la Paris.

Universitatea din Iași n'a cerut niciodată această risipă prin crearea de catedre de lux, ci a luptat și va lupta încă pentru a căpăta minimum de catedre indispensabile ființei ei.

Profesorii universității conștienți de datoria lor, și-au dat seama că pentru a o asigura pe viitor, și a o pune la adăpostul ori căror fluctuațiuni—trebuiește complectată—și întărită printr'o muncă temeinică în Universitate, și în afară de ea.

Pentru a da studenților o pregătire cât mai complectă, cursuri, de pe catedră, ori cât de strălucite ar fi ele, nu sunt de ajuns, ci trebuie însoțite în același timp de lucrări seminariale, de lucrări practice experimentale în laboratoare și de conferinți.

Numai printr'astfel de lucrări, studentul muncește efectiv, personal, cugetă și se orientează sub conducerea profesorului, în lumea faptelor și a ideilor.

Cu toate insistențele Universității, facultatea noastră de Litere și Filosofie nu are încă nici un seminar pe când la București toate catedrele aceleiași facultăți au seminarii, ba chiar și preparatori.

Pentru ce această deosebire? Nu sunt oare aceleiași trebuințe?

Lucrări identice se petrec și la celelalte facultăți, cum e de pildă cazul Facultății de Științe din Iași.

Profesorii Facultății de Științe preocupați de descreșterea continuă a studenților din cauza lipsei de debușuri, locurile din învățământ împuținându-se, s'au gândit să dea o îndrumare practică, și urmând în aceasta exemplul Belgiei, Elveției și Franței, au propus organizarea unui început de facultăți tehnice pe lângă Facultatea pur științifică. Încă din anul 1901 sau și făcut o serie de cursuri în acest sens.

Dar tocmai mai târziu, după discuțiuni și cu oarecare greutate s'a prevăzut prin lege o catedră de chimie agricolă și una de chimie industrială.

Din *inițiativa profesorilor acestei facultăți*, cu începutul anului viitor va începe a funcționa o școală de Electricitate industrială.

Și acum că am arătat, că nu poate fi vorba nici de vre-un spirit de pură «imitațiune» și nici de vre-un ideal într-o «similaritate» mai rămâne să ne întrebăm motivul îngrijorării celor dela București?

Răspunsul ni-l dă d-l R. M. în teama că «*elementele tinere formate în sânul Universității Bucureștene*» se găsesc înlăturate, în favoarea profesorilor transferați dela Iași. Faptul e că elementele bune, ori unde ar fi formate, dacă au o valoare *reală*, sunt bine venite; dar cu tot progresul realizat, Universitățile noastre nu au putut încă forma singure elemente destul de bine pregătite pentru a ocupa catedre vacante, ci le trebuie candidaților pentru a răspunde la toate cerințele chemării lor, un stagiul în Universitățile apusene pentru a cunoaște mai de aproape diferitele metode de știință și de lucru.

Ar fi foarte de mult de zis în această chestiune dar voi reveni într'un alt articol.

Pentru a termina voi răspunde la afirmarea că, *o universitate nu și pierde menirea sa, și în tot cazul nu devine inferioară, prin faptul că are mai puține catedre, sau mai puține mijloace materiale decât o altă universitate...*

Aceasta este adevărat în parte; se întâmplă câteodată ca lucrări și descoperiri de cea mai mare valoare să ia naștere în universități mai modeste și nu numai decât în centrele cele mari; astfel descoperirea razelor a eșit dela Universitatea din Würtzburg, telegrafia fără sârmă dela Universitatea din Bologna și am putea cita și alte exemple. Așa dar nu numai bogați universității suplează la toate, mai trebuie și valoarea profesorilor. Sunt însă specialități care au mai puțină trebuință de laboratoare proprii, căci speculează rezultatele dobândite de alții, de experimențatori, dar pentru aceste generalizări teoretice trebuie activitatea celor d'întâi. Teoriile fizice și matematice vin după cea experimentală.

Un Poincaré a utilizat descoperirile unui Hertz etc.

O universitate strălucește prin valoarea acelor profesori cari prin descoperirile, prin lucrările lor au dat metode noi, au croit drumuri noi.

Dar pentru acesta *trebuie* un *minimum* de mijloace fără de care nimic nu se poate începe.

Ori cât de mare ar fi fost puterea intelectuală a unui Curie, Becquerel, Roentgen, ei n'ar fi putut îmbogăți știința cu marile lor descoperiri, dacă n'ar fi avut mijloacele materiale, adică laboratoarele lor, și în deosebi aparatele speciale pentru producțiunea acestor fenomene și mijloacele de a le materializa.

Prin faptul că există laboratoare luxos instalate care vremelnic produc mai puțin decât altele mai modeste nu înseamnă că trebuie reduse sau suprimate cele dintâi, ci din contră e natural să ne gândim, care ar fi fost activitatea celor din urmă, dacă pe lângă valoarea oamenilor ce le conduc ar fi dispus de mijloacele celor dintâi!

Pentru a termina acest articol conchidem, că circulația profesorilor după părerea noastră nu poate în nici un caz fi dăunătoare învățământului nostru superior și ca și distinsul meu prieten, profesorul R. Motru sperăm că jubileul să aducă o nouă schimbare în raporturile profesorilor celor două Universități, înlăturând

pentru totdeauna chestiunile de diviziune și bisericuțe,— ambele noastre Universități conduse de un interes înalt și într-o emulațiune demnă să lucreze într'un acord comun la ridicarea nivelului cultural științific și moral al țării.

19 Iunie 1910

DR. IURMUZESCU
Profesor la Universitatea din Iași

MODERNISMUL GERMAN; IMPRESIONISMUL. INFLUENȚA LUI NIETZCHE

Impresionismul a venit dela sine, ca ceva fatal, ca o urmare logică după naturalism. Impresionismul — e o legătură intimă, o contopire a omului cu universul. Ținta lui, a nimici granița între om și tot ce există în afară de el. În lumea impresiilor sunt aruncați într'un tot comun și omul și tot ce există; dar ca să se poată topi într'un tot întreg, trebuie să învieze și să rețrăiască din nou în noi accente și culori. Impresionismul își reprezintă pe om ca o parte din toate cele existente văzute și nevăzute. El știe pentru aceasta o singură cale—entuziasmul, entuziasmul auzului, al vederii, entuziasmul tuturor organelor, vibrația tuturor nervilor. Impresionismul satură și îmbogățește pe om cu toate puterile întregii naturi, iar natura o mărește cu sufletul, cugetul și inima omului. Aceasta e partea bună a impresionismului. Numai că impresionismul poate deveni o închisoare îngustă pentru om. El e bun pentru la început ca o școală a sensibilității și a entuziasmului, dar urmările lui sunt dăunătoare: impresionismul destramă, nimiceste voința omului. Schimbând tot universul în impresiuni, omul se înecă în vâltoarea lor. Impresiunile vin din toate părțile, dela mare ca și dela mic, dela văzut și nevăzut 'l gonesc, 'l nădușesc. Omul nu mai poate respira de atâtea impresiuni. Ce devine omul atunci? Un fulg purtat de vânt. E purtat ca o barcă pe întinderea universului fără cârmă și fără pânze, schimbat sub cea mai mică adiere când într'o parte când într'alta. Așa s'a și întâmplat cu generația tânără de literați din Germania, când epoca de naturalism și de impresionism a atins limita, ei din nou și-au îndreptat privirile spre Nietzsche.

Nietzsche a fost el însă și impresionist, dar el era universal, el prindea impresiile din tot universul. El era mai întâi de toate omul extazului. În toate manifestările sale, el are o concepție specială. Nietzsche n'a iubit, spre pildă, nici o dată natura ca un naturalist sau ca un tehnician; el n'a studiat'o, el se da ei cu tot sufletul și numai un lucru regreta că nu se poate confunda cu totul cu ea, că nu poate trăi ca fulgerul și tunetul, ca furtuna și ploaia, fără nici o «lege», fără nici o «morală».

Același lucru în toate celelalte manifestări ale vieții sale interioare. Nietzsche, cunoaște, dar nimiceste unele valori, el pune însă altele la locul lor. El face deosebire între priceperea cea mare și priceperea cea mică, între înțelepciunea instinctelor și înțelepciunea sufletească. Fără să se gândească mult, el cinstește mai mult pe cea dintâi de cât pe cea de-a doua. Nietzsche crede că sufletul e numai arma instinctului. Cum sunt instinctele așa este și sufletul. Aceasta este credința în-

telectuală a lui Nietzsche și această credință tocmai îl face un intelectual impresionist.

Credința aceasta dă și tot caracterul creațiunilor sale intelectuale. Nietzsche nu caută nici un adevăr, dar el a priceput toate adevărurile. Cunoșcător al tuturor culturilor și a tuturor stilurilor, cunoștințele lui, n'au însă atributele științei. Știința lui n'are nimic istoric, ea e toată psihologică și impresionistă.

Și mai bine se observă partea exhotică a naturii lui Nietzsche în chestiile de morală. Nietzsche a trăit izolat, ca un ascet, ca un adevărat înțelept, absolut absorbit în cercetările sale. Și cu toate acestea puțini oameni au fost așa de puternic impresionați de toate nevoile și suferințele omenești, puține inimi au bătut așa de puternic la suferințele contemporanilor lor.

Iată de ce noua generație literară s'a adresat lui Nietzsche. Erau de mult cunoscuți amândoi și prin imposibilitatea artistică și prin înclinări și prin organizarea subiectivă. Tânăra generație de literați germani căutau ceea ce căuta însuși Nietzsche. Ea era ecstetică ca și el, și aștepta contopirea, unirea cu viața, cu realitatea, cu universul. Impresionismul acestei generații se complectea cu impresionismul lui Nietzsche. Nietzsche i'a dat numai proporțiile universale. Dar aci se și rupe apropierea și înrudirea impresionismului generației tinere din Germania și impresionismul lui Nietzsche. Pentru toți e clar că Nietzsche a început acolo unde generația literară termina. Tânăra literatură germană îmbătrânise în impresionismul ei și devenise scarbadă. Ea culesese toate culorile și toate accentele din univers dar sfârșise prin a-și pierde și puterea și claritatea gândirii sale.

Același lucru nu s'a întâmplat cu Nietzsche. Nietzsche a fost impresionist, dar numai impresionist. Impresionismul lui e numai o parte din el. Pe lângă ecstaz se mai găseau și alte instincte în sufletul lui Nietzsche. Lui Nietzsche nici nu i-a trecut prin minte să se peardă, să se începe în impresiunile sale. El căuta înțelesul lor, logica lor și căuta să le stăpânească, să fie deasupra lor. Nietzsche a fost un om credincios—homo religiosus—dar el era și o personalitate de dorințe și voință. El voia să se supună, dar el vrea să și stăpânească. Zarathustra învață, că omul trebuie să fie la început cămilă, apoi leu și în cele din urmă copil. Invățătura asta e tălmăcită în mai multe feluri: unii văd în ea lupta individualității cu tradițiile, o explică istoricește și intelectual. Ea poate fi explicată și impresionist. Cămila ar simboliza greutatea impresiunilor universale luptând cu leul care ar simboliza, voința, individualitatea voitoare.

Nietzsche a fost omul celei mai delicate organizații subiective. Lucru acesta l'a înrudit cu generația literară care punca mai presus de tot domnia instinctelor și a organelor sensibilității. Dar Nietzsche era un individualist cu multe laturi, un individualist care dorea puterea și guvernarea în această lume. El a ridicat acest episod al evoluției literare la înălțimea problemei timpului: universul și individualitatea. Dar aci s'a întâmplat un *qui pro quo* care a avut mari urmări teoretice și practice.

Pentru întărirea individualității, Nietzsche a pus două lozinci: supra-omul și dragostea pentru nestabilitatea soartei. Lozincile acestea erau numai lozinci. Ele nu

erau niște rezultate, erau numai metode, căi. Supra-omul așteaptă realizarea lui, iubirea pentru nestabilitatea soartei trebuia încercată. Aceste două lozinci nu trebuiesc separate. Din plăcerea pe care trebuie s'o aibă omul pentru nestabilitatea soartei, din dragostea lui pentru viața așa cum este, se va naște, va învia un tip de om mai mare, mai bun: supra-omul. Dar Nietzscheenii n'au înțeles pe Nietzsche sau l'au înțeles numai literar. Ei n'au înțeles legătura între amândouă tezele. Ei au priceput iubirea pentru nestabilitatea soartei ca un fel de aventurism și și au închipuit că sunt supra-oameni.

Din această neînțelegere au izvorât curentele individualiste în literatura germană. Supra-oamenii populau toate cafenelele și saloanelor orașele nemțești.

* * *

Comismul de multe ori este antimergătorul tragicismului. Râsul e dese ori uvertura gândurilor serioase și interesante. Supra-omul și luase această misiune. El a fost mai întâi de toate ridicul. Era într'adevăr caraghioasă priveliștea oamenilor acestora cari făceau paradă cu individualitatea lor superioară. Până în ajun au fost oameni ca toți oamenii, ba une ori chiar cu calități inferioare cu vițieri ordinare, simplii juisori, afemeați, trăind din impresiunile zilei și de odată s'au adâncit în colțul unei cafenele și nu vorbesc nimic altceva decât de individualitatea lor extraordinară, de sentimentele lor supra omenești. Sub drapelul individualizmului s'au strâns oameni cari n'aveau nici un fel de individualitate sau care și o topeau cu desăvârșire în haosul impresiilor celor mai ordinare și mai obicinuite. În numele acestei individualități ei fugeau de ori ce ar fi putut să le întărească și să le organizeze această individualitate.

Și aceasta era arhicomic. Personalitatea omenească în toate pretențiile ei era aceeași ca și mai înainte săracă în principii și lipsită de orice voință. Dar pe când înainte aceasta nu se observa căci oamenii nu făceau atâta paradă de individualitatea lor, astăzi ea apărea brutală, incultă și par'că afară din contemporanitate.

Trebuie să ne reamintim că pentru cucerirea noui vieți au fost și oameni cu temperamente eroice cu mari voinți. Oamenii aceștia s'au nimicit ei însuși fie cu naturalismul mitologic al primei epoci literare germane fie cu impresionismul epocii următoare. Curentele acestea au avut nenorocirea să confunde intimitatea individualității cu puterea ei conducătoare. Cu toate acestea au mai rămas oameni cari să nu fie niște barometri impersonabili și niște mimose sensibile. Influența lui Nietzsche s'a manifestat altfel asupra lor și au făcut să vibreze alte coarde ale sufletului lor. Numai un lucru a fost nenorocirea acestor.

Nietzsche și pusese în fața lui o problemă universală și rău sau bine el a știut s'o deslege tot în proporții universale. Acei cari l'au urmat pe Nietzsche erau progeniturile unei mici burghezii, toți însă iacobini prin simțire.

Oamenii aceștia nu erau obicinuți să lucreze și să creze, universul se reducea la proporțiile proprii lor personalități. Și vă închipuiți cum a fost conceput întregul cosmos așa redus la sentimentele mici și înguste ale acestor burghezi resvârțiți.

În numele lui Nietzsche s'au deschis toate gurile toate influențele, toate instinctele și fiecare manifestare sufletească se ridică să ocupe locul central în puterea universală. În numele lui Nietzsche s'a repetat ceea ce mai înainte sub epoca naturalismului se întâmplase în numele lui Zola. Deosebirea era că pe când mai înainte individualitatea dispărea față de realitatea obiectivă a universului, acum ori ce pasiune se ridică mai presus de personalitate și cerea dreptul de a conduce pe om. De fapt oamenii aceștia n'aveau nici o individualitate în pieptul lor, ei nu făceau altceva de cât copia pe Nietzsche dar cum nu crescuseră și nu putuseră să se ridice nici psihologicesc nici intelectual până la el, ei nu reușeau ași impune personalitatea lor. Ei erau *oameni episodici* și episodul era lupta lor individuală și cucerințele lor individuale.

Puțin câte puțin s'a făcut o prefacere, s'a curățit ne trebuinciosu, de trebuincios, ceea ce era stilizat de ceea ce nu era, ceea ce era haotic, de ceea ce era clar. Au apărut grupări cari aveau tradiția lor, forma și cuprinsul lor, soarta și gloria lor.

Modernismul are două curente însemnate individualiste.

Primul e *individualismul-naiv*, individualismul de temperament, al doilea e *individualismul filozofic* care preține la o misiune culturală și istorică. Premergătorul lor e același Nietzsche. Dar deosebirea lor e în aceasta: din ce parte fie care din aceste curente au venit spre Nietzsche și și-au legat soarta lor de învățăturile lui.

Nietzsche credea că universul poate fi cucerit în două chipuri: aruncându-te în curentul vieții și să primești viața așa cum este fără nici o altă judecată, și asta pentru că viața prin ea însăși e cel mai frumos dar și pentru că nu putem inventa ceva mai bun. Iar pe de altă parte putem arunca mănuea actualității și în numele viitorului să rupem tot cu ce este contemporan, dar pentru aceasta trebuie să avem mintea unui supra om sau a unui om dar care văzând că totul se mișcă în jurul lui el nu poate rămâne în nemișcare...

Această contradicție în concepții nu se observă la Nietzsche; ambele tendințe de a pricepe viața se contopesc în el, rees din însăși opera lui. În reprezentații însă ai individualismului aceste două tendințe sunt separate.

Și asta îi deosebește de maestrul lor.

Au monopolizat unii din ei o cale, alții o altă cale

Pe căi deosebite au venit spre Nietzsche, pe căi deosebite s'au îndepărtat de el. Unii din ei cu steagul individualismului în mână, au simțit chemarea spre impresionism într'un chip atavic, cufundând personalitatea lor conștientă în curentul vieții. Cei l'alți cu același drapel, au făcut o cale deosebită, potrivnică, ei au rupt totul cu viața în numele individualismului. Unii au devenit oamenii zilei și ai vremii prin care trecem. Cei l'alți — oameni cu înclinări mistice, privesc viața prin prizma romantismului și a simbolismului.

Fie care din aceste grupe și au avut scriitorii ei.

În articolul viitor vom vorbi mai întâi de primul grup. Grupul acesta a avut o influență destul de caracteristică asupra Germaniei. Dar el este o manifestare străină, nu pur germană, el este o manifestare europeană. Premergătorii lui sufletești au fost în alte

țări — în Franța, Anglia, Italia și Scandinavia. Cei mai populari însă din reprezentanții acestui grup și a căror influență a fost mai hotărâtoare sunt un scriitor austriac, cel alt bavarez sau elvețian și ultimul irlandez — Peter Altenberg, Frank Wedekind și Oscar Wilde.

Dar despre ei, în numărul viitor.

Dacă ne-am oprit mai mult asupra acestui capitol din cartea *Ausgang der Moderne* am făcut-o pentru că de la un rând de vreme și la noi în România, se observa o tendință literară spre individualism și impresionism, precum și o înclinare deosebită spre simbolism.

Cum autorul german vorbește pe larg de scriitorii primului grup individualist, pe care l'am amintit mai sus, iar într'altă parte despre simbolisții individualiști ca Maeterlinck, am crezut util să arătăm filozofia acestei mișcări și înrudirea ei cu filozofia lui Nietzsche.

DR. I. DUSCIAN.

LITERATURA

UN EROU: VILLIERS DE LISLE-ADAM

Un génie! nous le comprimes tel.
Stéphane Mallarmé.

În luminile însângerate ale crepusculului romantic, apar în Franța o samă de scriitori, cari deși înrudiți oarecum prin natura nervului lor artistic, nu s'au gândit însă să alcătuiască aceea ce se numește o „școală”. Scriitori singulari, în înțelesul strict și demn al cuvântului, în ei nu prea găsim răsunând ecoul vre-unor tradiții de școală literară. Naturi subtile, complicate, paradoxale și mai filozofice decât cele obișnuite ale literaților; pe lângă aceasta, firi nespuse de impulsive, ciudați în apucăturile cât și în producțiile lor, orgoliști, exclusiviști, trăind mai mult în ei însuși sau într'un cerc restrâns de „inițiați”, — scriitorii aceștia au ținut să se manifeste așa cum numai temperamentul lor unic le-o porunceă. — Cei mai mulți dintre ei n'au cunoscut faima... și poate că n'au dorit-o într'atâta în cât să-și toarne talentele în tiparul cel strâmt al gustului public, — în mijlocul lor însă, și tocmai din pricina de mai sus, avem aci prilejul rar să întrezărim tipul cel mai admirabil al artistului pur.

Literatura căreia acești scriitori i-au dat naștere, apare în civilizația înaintată franceză cu strălucirea amețitoare a unor erupțiuni de flori miraculoase, rare, multe din ele pline poate de mirezime omorâtoare, dar grandioase până și în monstruoșitatea lor severă, fatală.

Arta aceasta este o artă mai mult voită, plină de contraste vii și de exagerări adesea căutate; un amestec bizar de monstruos și de sublim, de religiozitate ardentă și de satanism și o impietate sadică, un lirism extra-terestru alături cu un realism crud sau un grotesc de măsurat și ca rezultată a acestora cultul Neobișnuitului; — într'un cuvânt, *sufletul* acestei arte ar fi sentimentul acela contradictoriu pe care Baudelaire l-a simțit întâiul și pe care-l rezuma în paradoxul acesta atât de subtil: *l'horreur de la vie et l'extase de la vie*. — Bizareria însă și contradictoriul — adesea aparent — la acești scriitori, forma chiar natura intimă a tempera-

mentului lor artistic. Ei trebuiesc primiți așa cum ne-au venit, geniul și perfecțiunea artei lor, fiindu-le singura îndreptățire.

Cu toată diversitatea atât de bogată a acestor scriitori, ne apar însă anume afinități între ei, rezultând mai ales dintr'o motivare oarecum comună a aparițiunii lor în literatura franceză,—afinități ce se desprind ușor și din trăsăturile lor comune pe cari le evocarăm mai sus.

Desigur, romantismul fușese o sfortare uriașă, provocase o inflăcărare a spiritelor cum rar s'a văzut în istoria literară a lumii. Amintirea numai, a vremurilor stăpânite de acest curent, ne sânt încă o mărturie vie.—Acestei exaltări însă, care cuprinsese pe acea vreme întreg intelectul Franței, i-a urmat în chip fatal o slăbire a tensiunii spiritelor și s'a văzut astfel, după un timp relativ scurt, că formula de artă de-altfel atât de robust afirmată a romantismului, nu mai poate împăca mai cu deosebire pe acele spirite veșnic însetate după ceva nou. Astfel că vedem apărând prin preajma anului 1848, un poet singular, un poet, care făurindu-și o artă nouă să răspundă oarecum noilor năzuinți. E vorba de Charles Baudelaire, autorul acelor atât de revelatoare *Fleurs du Mal*, operă uimitoare, a cărei noutate și virulență numai, a isbutit să trezească într'o clipă, spiritele amorțite în platitudinea epocii de decadență romantică. Acest poet știuse să creeze acel fior nou de care-i seria cu admirație însuși Victor Hugo acest Semi-Zeu al timpului, aprinsese scânteia în altarul unei arte nouă pe care avea s'o illustreze scriitori ca Jules Barbey d'Aureville, Villiers de l'Isle-Adam, iar dintre cei mai apropiați Jean Lorrain și Octave Mirbeau.

Dintre aceștia, am desprins de astă-dată chipul luminos al celui de-al doilea, de care ocupându-mă, nu caut decât să răspund unei datorii pioase de conștiință literară*..

* * *

Am aci, înaintea ochilor mei, opera de seamă a acestui scriitor de mare geniu, — operă vrednică să creeze autorului ei gloria cea mai trainică, dacă cumva geniul singur ar fi întotdeauna de ajuns să creeze o glorie... Dar păcatul cel mare al acestui scriitor — un aristocrat prin naștere și temperament — fusese să se nască într'un secol de revendicări democratice, de positivism refractar oricărui ideal mai înalt, într'un secol în care, după cum s'a și văzut, numai o artă care se cobora prea mult pe pământ putea să răspundă pe dată aplecărilor publicului... Iată de ce, în viața aceasta Villiers a fost un învins, un mare învins, și iată de ce opera lui întregă ne va apare ca o răsbunare măreață, ca o protestare sublimă, al cărei accent va fi de foarte adesea ori, pe lângă un idealism neînfrânat și ironia pornită dintr'un suflet ca al său limpede, o ironie plină de o tristeță crudă, în dosul căreia nu vom vedea bucuria vulgară pe care o resimt îndeobște ironicii, — o ironie rafinată care caută doar să înlătore viziunea uricioasă a vieții.

*) Articolul de față iese din rândul acelor articole „de ocazie”..... Prețioasa lucrare apărută de curând, *Villiers de l'Isle-Adam* de Rougemont (Mercure de France), a provocat doar apariția acestui articol.—C. B.

Coborător dintr'un neam ilustru, Philippe Auguste-Mathias Conte de Villiers de l'Isle-Adam apare în literatură cu un temperament extraordinar de bogat, în care părea că se agită, într'o supremă frământare, întreaga comoară sufletească pe care i-o lăărăzise ascendenții săi iluștrii, printre cari se numără fondatorul și mai mulți mare-maestrii ai ordinului cavalerilor de Malta precum și un șir întreg din floarea strălucită a nobilimei franceze de-alungul a șapte veacuri.

Stăpânit și el încă de timpuriu, de năzuința de a domni, care-i era îndreptățită prin suzeranitățile strămoșești pe cari le și invocă într'o vreme la Tuileries, Villiers ridică, când cu detronarea regelui Othon, pretențiile sale la tronul Greciei. Suindu-se însă pe tron actualul rege George, Villiers se avântă în literatură «cu ambițiunea, spunea el, de a adaoga la strălucirea neamului meu, singura glorie într'adevăr nobilă a vremurilor noastre, aceea a unui mare scriitor».

Venit așadar mai întâi în mijlocul poeților adunați în jurul acelei deja legendare «Le Parnasse contemporain», mai apoi în mijlocul celor cari tocmai plămădeau poesia cea nouă în Franța, Villiers s'a găsit între ai săi. Personagiul acesta atât de extraordinar, așa cum ni-l evocă toți cei ce l-au cunoscut, în pagini pline de tresăriri la rostirea doar a numelui magic de Villiers! specimenul acesta atât de reprezentativ al rasei aceleia nemuritoare de «poètes maudits»,—avea să lase în mijlocul tuturor amintirea ca a unui vis mareț. Căci ea și existența sa, mare parte din opera acestui om a fost un vis, a pierit odată cu afirmarea ei... Villiers a fost și-un neîntrecut causer.—Nu de mult, Henri Lavedan amintindu-și, cu prilejul ridicării apropiate a unui monument lui Villiers, de serile petrecute împreună cu acest «preot al cuvintelor», mărturisește că paginile aceste spuse sunt dintre cele mai frumoase pe cari le cunoaște din Villiers și pe cari el nu le-a scris nici odată! Și citează: «Sosirea Cruciștilor în fața Damietei», subiectul unei causerie pur imaginative, născute sub imperiul unui adevărat delir de inspirație spontană.

Noi însă,—să ne mulțumim cu opera sa scrisă, dovedă strălucitor de luminoasă a geniului său. Ea se desfășoară înaintea noastră cu o exuberanță prodigioasă de idealism luminos, de cunoaștere erudită a vieții și misterelor ei, de elocință măreață, de poezie, ironie, fineță și bizarerie încadrate toate într'un stil de o puritate fără seamăn, de o factură aproape clasică.

Să privim numai, opera lui:

Contes cruels, Contes insolits, o adevărată capodoperă a literaturii franceze moderne, operă de inițiere în care palpita suflarea unei vieți nebănuite și-a cărei cunoaștere e o adevărată revelație; *Eve future*, roman științific dar și o operă de artă și de cugetare, care prin noutatea genului ar merita un loc aparte în literatura timpului; *Axel*, operă dramatică filozofică, al cărei erou, un nou Faust, ajunge să prefere moartea atunci când se vede lipsit de nebunia sfântă a goanei după ideal, în fața împlinirii tuturor visurilor sale!; *Akëdysseril*, operă de evocare strălucită, în care retrăește tot fastul gloriilor apuse cari îl obsedau pe învinsul acesta de astăzi și-i stăpâneau creierul său puternic de vizionar.—Citiți de pildă, din aceasta din urmă, intrarea triumfală a oș-

tilor indiene în Benares, sau discursul acelei stranii războinice Akëdysseril, — «cea, pe care însăși copiii văzând-o, se topeau de dorul ei, în tăcere» — în templul fatal al lui Siva, înaintea statuei acestui zeu, vrășmaș primordial al existenței, și veți vedea cât de aproape suntem de un Homer; citiți de-asemena acea epopee tragică și grotescă, *Tribulat Bonhomet*, în care cu o putere de ironie fină, necunoscută până la el, ne evocă un călău modern al Idealului.

Caracterul acesta vast și puțin «unitar» al operii acesteia, nedumirește la prima aruncătură de ochi pe cititor. Insuși spiritualismul, pecetia care consfințește întreaga această operă, i-apare oarecum contradictoriu și-aproape de neînțeles, la autorul acelei *Eve Future*, operă în care fantezia se unește cu știința pozitivă, pătrunderea savantă a celor mai complicate legi mecanice și suflatești ale firei, spiritul analitic prin eselență al savantului, se unește într'un chip bizar și nespuse de strălucit cu priveliștea largă și plină de intuiția aceea simpatică pe care numai artistul știe s'o arunce asupra vieții. Exemplu strălucit de ce va să zică cultura cea mare pentru sufletul unui artist: la Villiers se unește într'un chip nespuse de miraculos acești doi poli ai minții omenești. Sensibilitatea lui, deschisă numai la cele mai puțin obișnuite nuanțe de sentiment, ca și imaginația lui miraculoasă, se unesc cu un spirit științific solid. Opera sa și mărturiile celor ce l-au cunoscut, ne dovedesc că era pururea în curent cu problemele fiziologice și psihologice, că era pururea mânat de un înalt spirit cercetător pe care însă nu l-a sacrificat nici odată dorinței sălbătice de «a cunoaște totul», de a îngrađi cât mai mult și în chip zadarnic Misterul, adevăratul locaș al poeziei, (*L'Éu des rêves*). Catholic până în creștet, a mers cu toate-acestea, în *Eve future*, până a confunda știința în divinitate, înlăturând astfel dintre știință și religie orice idee de escludere. A ridicat aci până la dumnezeire pe adevăratul savant, dar a urmărit cu ironia lui crudă pe predicatorii de uliță ai «Progresului» (*L'Amour du naturel*), ca și pe toți acei falși savanți care-și ascund sufletele burgheze sub haina unui jargon științific, ca de pildă acel sinistru și burlesc sugrumător de lebede D-r Tribulat Bonhomet. În privința aceasta, cele câteva pagini din *Le Tueur de Cygnes*, formează tot ce s'a scris până astăzi mai plin de o revoltă nobil și discret afirmată, împotriva acestor masacratori ai Idealului. Ironia o găsim aci ridicată până la sublim.

Subt atingerea de aripă a geniului său vast, tresare în opera lui Villiers o varietate de lume cum nu prea găsim la mulți din scriitorii cu adevărată faimă, ai Franței. Alături de însușirile de mai sus, un loc de seamă ocupă în opera sa Misterul, templul acesta veșnic al Frumosului, din care se înalță simboluri de adevăr și de poezie eternă. Indepărtarea apoi, desăvârșită a banalului, ocolirea a tot ce este prea obișnuit, emotivitatea cu totul nouă și nebănuită pe care scriitorul ne-o trezește, grija aceea pudică pe care veșnic o are de a nu spune totul, bizareria plină de un farmec aparte a stilului, — toate acestea ajung să ne procure în cele din urmă, plăcerea aceea delicioasă cum spunea Mallarmé — de a crede că și noi, cititorii, luăm parte oarecum la creația artistică.

Oroarea, — prăpastia aceasta în care sufletele tari privesc adesea cu o voluptate neînțeleasă, — ne este măsurată în acele *Contes Cruels* în toată nemărginirea ei dureroasă. S'ar zice un Edgar Poë francez, la care însă spiritul rasei sale se opune brutalităților de cari adesea uzează scriitorul american, cu care totuși păstrează multe afinități (*Claire Lenoire*). E de comparat în privința aceasta *La torture par l'esperance* cu acea fainoasă *Puful și pendula*, ca să ne dăm seama că e ceva mai presus decât nervii noștri care se sgdue la citirea celei dintâi.

Pretutindeni însfârșit, și cu toată greutatea întâmpinată în a defini în chip imuabil, opera atât de complexă și inegală pe alocurea a acestui scriitor, — pretutindeni vom da de urma, viguroasă ca o trăsătură de aqua-forte, — a geniului său.

Villiers de l'Isle-Adam a avut toate darurile unui vrednic purtător al unui suflet nou în literatura modernă. Ca scriitor, nu i-a lipsit nici pătrunderea subtilă a celor mai necercetate cute ale sufletului omului modern (*Se timentalism*), nici puterea aceea magică de a sugera misterul existenței noastre (*L'Intersigne*), nici intuiția de brahmana fenomenelor oculte (*Véra*), nici viziunea și puterea de evocare a mărețiilor trecute (*Akëdysseril*), nici ironia de o nobletă îndurerată cu care spiritul său mare și-a învăluit amărăciunea vieții (*Le tueur de cygnes*, *Deux augures*), nici însfârșit limba solidă, strălucitoare și magnifică cu care acest «muzician al cuvintelor» și a îmbrăcat ca într'o hlamidă de purpură, opera.

Villiers de l'Isle-Adam, al cărui geniu crea sorțit să rămână în umbră privirilor celor mulți, a avut să sufere mult, și de pe urma aristocrației spiritului și gustului său în artă și mai ales de pe urma unui caracter de artist ca al său, într'adevăr vrednic de pildă. Desprețuind veșnic critica mărunță și săcătoare, precum și sufragiile dobândite pe preț ieftin ale marelui public, neadmîțând — în neatarnarea și orgoliul său — nici o concesie în concepțiile sale de artist pur, supunându-și, neîncetat și cu cruzime, opera, unei perfecționări din ce în ce mai înalte, făcând astfel din ea o adevărată operă de precursor și mai aruncând în acelaș timp întreg rodul artei sale la voia unui geniu adesea capricios, — și-a îndepărtat de la opera sa pe acel «marele — public».

Puțini, prea puțini și-au putut da seama încă din vreme de opera acestui scriitor fără pereche. Și e o adevărată cinste pentru Franța că s'au găsit literați desăvârșiți ca Stéphane Mallarmé și Remy de Gourmont, cari să țină aproape singuri piept unei încăpățănări îndelungate în nerecunoașterea marelui scriitor, a cărui reînviere pe zi ce merge, e dovada cea mai luminoasă a genialității operei sale eroice, plină în întregimea ei de presentimentul zilei de mâine în artă.

CONST. BELDIE

OMORĂTORUL DE LEBEDE

Tot răsfoind la tomuri de Istorie naturală, ilustrul nostru prieten, doctorul Tribulat Bonhomet ajunsese să afle că *lebdă cântă bine înainte de a muri*. Și într'adevăr (ne spunea el chiar acum de curând), muzica aceasta numai, decând o auzise, îl mai făcea să sufere

amăgirile vieții și orice altceva nu i se mai părea decât o harababură, un fel de Wagner.

— Cum de gustase el plăcerea aceasta de amator? — Iată :

Prin împrejurimile străvechiului oraș întărit în care locuște, bătrânul practic dând într-o bună zi, într'un parc secular și lăsat în părăsire, sub frunzișul unor copaci mari, de un lac vechi de zile și sfânt—pe-a cărui oglindă întunecată alunecau douăsprezece sau cinsprezece din acele pașnice pasări—cercetase cu deamănuntul și cu îngrijire țărurile, socotise depărtările, luând seama mai ales la lebăda cea neagră, paznicul, care dormea, pierdut într-o rază de soare.

Acesta, în fiecare noapte, sta cu ochii deschiși mari și ținând o piatră lucitoare în ciocul său lung și trandafiriu, iar, când cea mai mică veste l'ar fi înștiințat de vre-o primejdie pentru acei pe care-i păzea, el ar fi aruncat pe dată cu o mișcare a gâtului său, în undă și'n mijlocul cercului alb al adormiților săi, piatra cea dătătoare de veste:—iar turma la semnul acesta, mânăta mereu de el, ar fi sburdat prin întuneric pe sub aleele cele profunde, spre pajiști îndepărtate sau spre cutare fântână ce oglindește statui cenusii, sau înspre cutare alt adăpost de care-și amintesc ele mai bine, —Bonhomet le privise vreme îndelungată, în tăcere,—surzându-le, chiar. Au nu crea cântecul lor de pe urmă de care, ca un dilettante desăvârșit, tot visa el să-și sature cât mai curând urechile?

Câte odată așa dară,—spre miezul unei nopți de toamnă fără lună,—Bonhomet, muncit de o insomnie, se deștepta pe dată, și pentru concertul de care simțea nevoie să-l mai audă odată, se îmbrăca în chip cu totul deosebit. Ciolanosul și namila de doctor, după ce-și vâra picioarele în niște cisme de cauciuc ferecat din cale afară de mari, pe care le urma, fără cusătură, un gheroc larg impermeabil, îmblănit de asemenea cum se cade, își petrecea mâinile într'o pereche de mănuși ferecate, de oțel împodobit cu pajere, provenit din vre-o armură medievală (mănuși al căror fericit cumpărător se făcuse pe preț de treizeci și opt de gologani, — o curată nebunie! — la un negustor al trecutului. După aceasta, își punea pălăria lui mare modernă, sufla în lampă, se dădea jos din casă, și, având odată cheia locuinței sale în buzunar, se îndrepta, burghezește, spre marginea parcului părăsit.

Deodată, iată-l că o ia sprintar, pe cărările întunecoase, spre adăpostul cântăreților săi la cari ține atât de mult—spre lacul a cărui apă nu tocmai adâncă, și cercetată în adâncimea ei în toate părțile, nu-i trecea de mijloc. Iar, pe supt bolțile de frunziș care împrejmuiu malurile, el călca așa ca pașii să nu-i mai răsună tot dibuind pe ramurile uscate.

Ajuns chiar la malul lacului, încet, foarte încet—și fără pic de șgomot! se încumeta să bage o cismă, apoi pe cealaltă, — și înainta, prin apă, cu o băgară de seamă nemaipomenită, atât de nemaipomenită încât de-abia mai îndrăsnea să răsuflă. Intocmai ca un meloman la apropierea cavatinei așteptate. Așa că, pentru a face cei douăzeci de pași cari îl despărteau de scumpul său virtuoz, în trebuia îndeobște două până la două ore și jumătate, într'atâta se ținea să

nu neliniștească paza ageră a paznicului celui negru.

Suflarea cerurilor fără stele clătina jalnic ramurile cele înalte în întunericul din jurul lacului:—Bonhomet însă, fără să se lase a fi distrat de misteriosul murmur, înainta mereu pe nesimțite, și atât de bine încât, cam pe la orele trei de dimineață, se găsea, nevăzut, la o jumătate pas de lebăda cea neagră, fără ca aceasta să fi resimțit cel mai mic semn al înfățișării acesteia.

Șatunci, doctorul cel detreabă, surzând în umbră, râcăia încet, foarte încet, abia atingea, cu vârful indexului său medieval, luciul apei de dinaintea paznicului!... Și râcăia atât de binișor încât acesta, cu toate că era mirat, nu putea pune atâta preț pe această alarmă în cât s'arunce piatra. El asculta. Și'n cele din urmă, instinctul său, pătrunzându-se în chip obscur de gândul primejdiei, inima sa, oh! sărmăna lui inimă nevinovată începea să bată spăimântător:—ceace umplea de desfătare pe Bonhomet.

Și iată că lebădele cele frumoase, una după alta, turburate, de zgomotul acesta, în adâncul somnului lor, își întindeau ondulos capul de sub paliele lor aripe de argint, — și, sub povara umbrei lui Bonhomet, se pătrundeau încetul cu încetul de o neliniște grozavă, dându-și nuștiu cum samă în chip nelămurit de primejdia de moarte care le amenința. Dar, în gingășia lor fără margini, sufereau pe tăcute, întocmai ca și paznicul,—ne putând să fugă, *de vreme ce piatra nu era aruncată!* Și toate inimile acestor albi pribegiți începeau să bată loviturile unei agonii surde,—pline de înfeles și distincte pentru urechea fermecată a minunatului doctor care,—dându-și foarte bine seamă, de ceea ce le pricinuia, *moralmente*, doar apropierea lui,—se deslăta, cuprins de-o mâncărime fără samă, de senzația înfiorătoare pe care nemișcarea lui le-o pricinuia.

— Ce plăcut e să încurajezi artiștii! își zicea el în sine.

Trei sferturi de oră, aproape, ținea extasul acesta, pe care el nu l'ar fi dat în schimbul unui regat. Deodată, raza Luceafăruii, alunecând printre ramuri, umplea de lumină, fără de veste, pe Bonhomet, apele cele negre și pe lebedele cu ochii plini de visuri! paznicul înebunit de spaimă la vederea aceasta, arunca piatra...—Prea târziu!... Bonhomet, cu un răcnet spăimântător, în care părea că se demască surșul său siropos, se repezea, cu ghiarele ridicate, cu brațele întinse, prin șirurile de pasări sfinte!—Și repezi erau străngerile degeltelor de fier ale acestui viteazul-vitejilor modern: iar gâturile pure, de zăpadă, a două sau trei cântăreți erau străpunse sau zdrobite înainte de zborul luminos al celorlalte pasări—poeti.

Și-atunci, sufletul lebedelor ce mureau, se înălța, uitând pe doctorul cel cum se cade, într'un cânt plin de-o speranță nemuritoare, de mântuire și de iubire, spre Ceruri necunoscute.

Raționalul doctor surădea în fața acestei sentimentalități, din care el nu catadicsea să guste, ca un cunoscător serios ce era,—de cât un lucru—TIMBRUL,—El nu prețuia, în ce privește ca muzică, decât dulceața fără pereche a *timbru'ui* acestor glasuri simbolice, care vocalisau Moartea ca pe o melodie.

Bonhomet, cu ochii închiși, sorbea în inima sa, vi-

brațunile armonioase: apoi, clătînându-se, ca într'un spasm, se lăsa să fie aruncat la mal, unde se întindea pe iarbă, se culca pe spate, în hainele sale călduțe și impermeabile.

Și-aci, acest Mecena al vremurilor noastre, pierdut într'o toropeală voluptoasă, mai gusta odată, în adâncul inimii lui, amintirea cântului nespus de plăcut—cu toate că purta pata unei sublimități după el demodată—al scumpilor săi artiști.

Și sorbind din nou extazul său leșinător, își rumega astfel, burghiezește, impresia neprețuită până la înălțatul soarelui.

VILLIERS DE L'ISLE-ADAM.

In românește de Const. Beldie.

ȘCOLARE

CE SE POATE DESPRINDE DIN ISTORICUL UNEI ȘCOLI.

Oarecare autonomie se impune. Efectul circulațiilor.

Corpul profesoral al liceului Lazăr a hotărât să publice, cu ocaziunea jubileului de 50 de ani, o monografie a acestei școli, arătându-se fazele prin care a trecut, dela înființarea ei până astăzi. Cu această lucrare, colegii au însărcinat pe directorul liceului, M. Dimi-trescu și pe subsemnatul.

De bunăseamă, că astfel de monografii prezintă, sau ar trebui să prezinte, un deosebit interes, căci în ele se oglindește întreaga activitate a mai multor serii de profesori, cari și-au depus inima și sufletul, pentru a da educațiunea și instrucțiunea cerută tinerilor încredințați lor.

Inș'adevăr, asemenea publicațiuni servesc, în străinătate, drept cele mai autentice izvoare pentru strângerea materialului didactic, din care se alcătuiesc pe urmă opere însemnate și de cea mai mare valoare în îndrumarea învățământului. Pe astfel de baze a clădit cunoscutul profesor, dela Universitatea din Berlin, *Dr. Friedrich Paulsen*, monumentală sa lucrare «Geschichte des gelehrten Unterrichts», în care descrie și discută trecutul școalelor și universităților germane, dela sfârșitul evului mediu până în zilele noastre¹⁾.

Nimeni nu poate tăgădui că cunoașterea trecutului este cea mai bună orientare pentru viitor, și, dacă acest adevăr se aplică fără greș în celelalte ramuri ale activității omenești, apoi, în conducerea școlii el se poate socoti ca o axiomă. S'ar putea lua, de pildă, una din cele mai importante chestiuni din învățământ, *problema clasicismului*, spre a se vedea, în ce chip magistral este rezolvată de marele profesor și scriitor, arătându-o sub diferitele ei aspecte, în toate timpurile și la toate popoarele cu un trecut istoric. Imi rezervez, însă, pentru altădată, plăcerea de a rezuma într'un articol discuțiunea clară și întemeiată a învățatului german asupra acestei chestiuni de actualitate.

Mărturisesc că, la început, credeam că din materialul găsit în arhiva liceului nostru voiu putea da și eu la

lumină o lucrare interesantă și atrăgătoare, și, împins astfel de această curiozitate motivată, am răsfoit cu multă ardoare dosarele școlii noastre. Cu cât, însă, mă aprofundam mai mult în cercetări, cu atât mi se împuțina speranța de a contribui, prin munca mea, la deslegarea unor anumite probleme de învățământ. În cele din urmă, cu durere am constatat că, de la început până la sfârșit, arhiva gimnaziului și liceului nostru nu înfățișează decât o tristă monotonică, care nu se poate însufleți. Afară de condicile de prozență, de caloagele și matricolele școlii, care nu pot servi la altceva decât la alcătuirea unor date statistice; afară de cererile de încriere, unele adresate directorului, iar altele Onor. Minister, spe a avea un răspuns mai grabnic și mai expeditiv, mai sunt câte-va registre cu încheierile profesorilor, cele mai multe cuprinzând măsuri disciplinare și pedepse aplicate elevilor, în conformitate cu prevederile regulamentelor școlare. Adevărata bogăție a arhivei o formează corespondența cu Ministerul și cu diferite organe ale autorității centrale, cu privire la întreținerea localului, la înaintarea ștatelor și tablourilor cu absențele profesorilor, la acordarea unor anumite sume pentru reparațiuni; într'un cuvânt, chestiuni de pură contabilitate și administrațiune internă. Dacă ne-am sili să clasificăm vrafurile și mormanele de hârtii oficiale, am putea alege, ca a treia categorie, un număr însemnat de circulații, care cuprind instrucțiunile necesare pentru îndrumarea învățământului. Bine înțeles că aceste din urmă sunt generale, prin urmare referitoare la toate școlile din țară, iar nu numai la liceul Lazăr.

După ce ai luat pe rând atâtea mii de hârtii prăfuite, e natural să te întrebi, ce se desprinde din acest amalgam de material, ce cunoștințe ai dobândit asupra trecutului și ce caracter distinctiv are instituțiunea școlară de care te ocupi. Răspunsul, la care ești silit să te oprești, e că n'ai dat peste o viață individuală a unui institut de cultură, ci că școala pe care ai supus-o unei analize minuțioase e mânăta, ca toate celelalte, de o forță motrice de la centru, care este una și aceeași pentru toate instituțiunile școlare din țară. Centrul a reușit, deci, să-și impună dispozițiunile lui uniforme, care n'au îngăduit nici unui așezământ de cultură să se dezvolte deosebit, să-și desfășoare a viață o parte, să fie o individualitate.

De cât, acest aspect uniform al școalelor noastre se poate explica ușor, când studiam chestiunea din punct de vedere al nașterii și dezvoltării lor istorice. La noi, gimnaziile și liceele nu s'au înființat treptat, treptat, ca în statele cu o cultură veche, ci, nevoile noastre fiind urgente, statul a fost silit să deschidă școli secundare în toate colțurile țării, neavând nici timpul, nici răbdarea, de a lăsa învățământul să se dezvolte pe calea lui naturală.

În Germania, mai fie-care gimnaziu are trecutul lui propriu, fiind bine cunoscute motivele determinate ce au rezidat la întemeierea lui, precum și diferitele faze de profacere și dezvoltare ce i-au asigurat o viață independentă și deosebită, dupe felul său de a se îndruma și dupe locul ce ocupă cu demnitate în concertul celorlalte institute de cultură. Părinții știu de mai nainte—prin tradiție—că în cutare gimnaziu se stu-

1) Geschichte des gelehrten Unterrichts auf den deutschen Schulen und Universitäten, vom Ausgang des Mittelalters bis zur Gegenwart. Mit besonderer Rücksicht auf den Klassischen Unterricht. 2 Vol. Leipzig. 1877.

diază mai bine clasicismul sau științele pozitive, sau că direcțiunea unei școli e practică mai mult de cât teoretică; într'un cuvânt, profesorii dau școlii, potrivit trebuințelor locale, un caracter deosebit de al celorlalte așezăminte similare.

Dupe cum, la noi, *Academia dela Trisfetite din Iași și Sf. Sava din București*; sau, la Români de dincolo, *gimnaziile din Blaj, Brașov și din alte părți*, s'au născut și dezvoltat în chip deosebit, tot așa, în țările apusene, toate școlile secundare trăiesc o viață proprie, urmărind, pe lângă menirea generală, comună tuturor școlilor, și oare care direcțiuni a parte. — Deși legea instrucțiunii este uua și aceeași în regatul Prusiei, în al Bavariei, Saxoniei etc, totuș, fie-care gimnaziu, cu directorul și corpul lui profesoral formează o individualitate, un organism propriu și plin de viață, încare nu se amestecă autoritatea centrală până în celemai mici amănunte ale gospodăriei și administrațiunii interioare.

Evident, că directorul este o personalitate, care joacă un rol important în societate, și care nu-și schimbă rangul și pozițiunea cu ori care alt slujbaș al statului. Ambiția și amorul propriu al directorului, care este legat cu trup și suflet de soarta instituțiunii pe care o conduce, îl fac să lucreze cu dragoste și devotament pentru propășirea școlii, cu ale cărei interese vitale se identifică până la sfârșitul carierei sale. În modul acesta, între diferitele școli se naște o adevărată emulație, silindu-se fie-care să descopere calea cea mai bună pentru îndrumarea tinerimii în lupta pentru traiu și pentru formarea cetățenilor de caracter și buni patrioți.

Atâta descentralizare nu se poate introduce și la noi?

La această întrebare vom primi, de bună seamă, din partea dirigiitorilor, răspunsul că noi nu ne putem compara cu străinii, neavând un personal pregătit, dupe cum au Germanii, și că prin urmare gimnaziile și liceele noastre trebuie să se conducă direct de administrația centrală, care singura este în măsură de a cunoaște lipsurile și de a le împlini.

Un asemenea răspuns, însă, nu poate fi temeinic, căci pe de o parte, în corpul profesoral de astăzi se găsesc bărbați destoinici, cari pot să conducă o școală cu destulă compețență, pe de alta, persoanele administrative, care dirijează dela centru, sunt tot colegi de-ai noștri, la fel pregătiți, și cari nu pot avea pretenția de a monopoliza conducerea și orientarea în școală.

S'a spus adeseori că membrii corpului didactic nu întrebuințează întreaga lor activitate înăuntrul școlii, și că, din plusul lor de energie și timp, mai distribuie o parte, și în afară de școală. Nimeni nu contestă aceasta, și nici nu poate fi altfel, când statul nu este în stare să ofere mijloace materiale suficiente, iar ca să pretindă profesorilor de a face pe apostolii flămânzi n'are drept, de vreme ce nici centrul nu poate servi ca pildă în această privință.

Ceace, însă, prezintă o pierdere și mai simțitoare pentru învățământ, este faptul că nici directorii nu sunt cu totul legați de școală, deoarece autoritatea superioară nu le-a creat o situațiune demnă, bine retribuită și scoasă de sub influențele politice, așa încât ei sunt silii să-și mai caute ocupațiuni și în afară de școală. — Bătătoare la ochi sunt combinațiunile politice, care sunt hotărâtoare la ungerea unui director și care înjosese, cu desăvârșire, autoritatea acestuia, precum și prestigiul școlii. S'a văzut cazul, când un director de gimnaziu și-a dat, pentru câțva timp, dimisia, spre a putea figura în consiliul comunal, arătând, prin aceasta, că este mai mare cinste a fi consilier comunal decât director; și, când în urma alegerilor, n'a mai putut să rămână acolo, a revenit la direcția gimnaziului, ce i-a fost rezervată de către administrația școlară. — În altă școală, a fost numit director un suplinitor, care e dator să sfătuiască și să îndemne la muncă pe titulari, cari în tot cazul, au o oarecare legătură sufletească cu catedrele lor, pe când

el poate fi permutat, în orice moment, delaacea școală.

Din cauza unei asemenea situațiuni precare., adese ori Ministerul nici nu găsește, în întreg corpul profesor al unui liceu sau gimnaziu, pe unul care să primească sarcina de a fi director, și atunci e silit să combine o permutare și să transfere pe un profesor, spre a-i încredința direcția. Ne putem, acum, închipui ce mină face noul venit între colegi străini și ce ajutor îi dă ei în conducerea școlii, când este bine știut că un director fără sprijinul colegilor nu poate face nimic.

Bine înțeles că, în asemenea condițiuni, nu se poate acordă școlii autonomia de care are trebuință, spre a deveni un organism viu, și spre a încetă de a mai fi o mașină automată. Dupe actual sistem de centralizare, orice inițiativă este omorită. Și, dacă în această tendință de monopolizare, se găsesc câteva școli și directori, cari au izbutit să iasă din fâgașul obicinuit, gustând astfel din farmecul unei vieți mai independente, trebuie să admirăm cu toții curajul acelor personalități cari—orice s'ar zice—s'au bucurat de situațiuni excepționale. Chiar la liceul Lazăr, care a avut norocul de câțiva directori capabili și iscusiți în arta de a educa și instrui, se observă câteva încercări timide de a-și lua un zbor mai liber, însă, vedem, în același timp, că puterea centrală le creiază tot soiul de obstacule și-i silește să revină la calea indicată de Minister. — Mai fericit de cât toate liceele a fost cel din T. Severin, al cărui director, T. Costescu, dobândise, pe vremuri, deplina putere să conducă școala pe propria-i răspundere.

Eră firesc lucru, ca mulți membri ai corpului didactic, deprinși cu sistemul de centralizare, să critice acest aproape unic caz de descentralizare. — Intre alte inovațiuni, colegul nostru, suflet hotărât și de mare inițiativă, introdusese în școală instrucția militară, făcând din liceu o instituție cu caracter ostășesc, ceace atrăsese admirația publicului, mișcat până la lacrimi, cu prilejul unei defilări de 10 Mai, când Majestatea Sa a rămas foarte mulțumit de ținuta impunătoare a elevilor Severineni. — Mai târziu, trupa micilor dorobanți a stărnit în marele public un entusiasm fără margini, până când ministrul școalelor, dus de curent, a generalizat, prin lege, instrucția militară în școală. Din acest moment, ea începă numai decât să se banalizeze, căci mulți directori au primit ordinul dela centru cu oarecare neîncredere și n'au pus nici o inimă pentru aducerea la îndeplinire a unor măsuri impuse. Acest exemplu este foarte instructiv, căci el ne dovedește lămurit că nu tot ce pornește dela centru prinde la periferie, dacă nu se atmosferizează mai întâiu lumea cu ideea cea nouă.

(Sfârșitul în No. viitor)

I. CLINCIU.

NOTE ȘI DISCUȚIUNI

UN ULTIM CUVÂNT ÎN CHESTIA ARCHEOLOGIEI

Stimate D-le Director.

Vă mulțumesc pentru liberalitatea cu care ați deschis coloanele acestei reviste discuțiunilor asupra arheologiei. Mai ales însă vă sunt recunoscător pentru îngăduința, într'adevăr mare, față de trivialitățile ce d-l Murnu a găsit cu cale să strecoare cu acest prilej, și cari merită să fie reținute, spre caracterizarea d-sale. La enumerarea făcută în Nr. din 13 c., voi adăoga deci și următoarele specimene, culese din cele două pagini și jumătate numai ale ultimului său articol.

Căci în loc de dovezi în contra plagiatului ce-l apasă, și în loc de lămuriri asupra falșei interpretări și traduceri a termenilor arhitectonici, singurele puncte în discuție, d-l M. răspunde prin: „proecțiile levantine,

postişa penelor false, şandramaua de minciuni şi clevetiri, a înjura, fără lege şi sfinţenie, minciună sfruntată, acuzaţie stupidă, impertinenţă, căi mârşave, calomniator ordinar, parazit, venetic, mistificator, agramat, patentat ignorant, acaparator, tiran necruţător, slugă şi linguşitor, veninos muşcător etc., din cari unele se repetă chiar de mai multe ori. Iar culmea o atinge repetând epitetul de „câne”, ce-i este atât de scump şi pe care-l întăreşte încă prin acel de „canalie”...!

Respectând adevărul maximei „le style c'est l'homme”, încheiu orice discuţie cu d-l M.

Căci veţi recunoaşte, desigur, d-le Director, că-mi este imposibil să mai stau de vorbă pe asemenea teren cu acela, care a abuzat în așa chip cavaleresc de declarația ce am făcut, că respectul datorit prestigiului universitar mă împiedică de a transforma candidatura într'un pugilat.

Ias deci d-lui M. gloria întregă de a fi coborât așa de jos nivelul unei discuțiuni academice, și Ias Senatului universitar să aprecieze după cum se cuvine, metoda de argumentare inaugurată cu atâta succes de către candidatul d-l M.

Dacă acum recurg din nou la ospitalitatea revistei Dv. o fac nu pentru a mai răspunde d-lui M., ci pentru a da o nouă dovadă a felului cum d-sa denaturează chiar faptele cele mai evidente. Pe lângă cele arătate altădată, relevez aci două cazuri noi, aduse în discuție de d-sa. Astfel, într'unul din răspunsurile sale d-l M. m'a acuzat, din cer senin, că nu am făcut «măcar o lecție de estetică». În realitate am făcut, după cum am dovedit cursul complet la vremea lui. Nemulțumit, d-sa taxează răspunsul meu de «șiret și-n doi peri, dat anume ca să înșele». Totuși explicația dată de mine e singura adevărată, cursul de estetică făcându-se ca o încheiere a celui de istoria artelor, deci la epocă ce se repetă regulat la vremea lor. Unde e șiretenia, unde e înșelarea?

În legătură cu această acuzare a sa, am arătat că pe când eu îmi fac de 12 ani cu cea mai mare regularitate cursurile, d-sa în schimb n'a ținut în anul său de probă chiar, decât 15 prelegeri. D-l M. pretinde că l-am calomniat. E o minciună sfruntată» adaogă d-sa; «am făcut *de doi ani încoace* câte *trei* ore pe săptămână» (sublinierile îi aparțin) așa încât cursul în total se ridică la cel puțin de trei ori atâta cât afirmă calomniatorul meu». La aceste afirmări ale d-lui M. opun condica de prezentă a Universității. Din ea rezultă, cum lesne puteți controla și d-v., că suplinatorul d-l M., cel numit în potriava avizului facultății, a făcut în anul său de probă 15 prelegeri numai. Și anume: la 2, 9 și 15 Dec. 908; 20 și 26 Ian. 909; 3 și 10 Febr. 10 și 17 Mart; 14 și 21 April; 5, 15, 19 și 26 Mai. Deci, din cele 6 luni, la câte a redus d-sa anul universitar, în 4 din ele a făcut numai câte 2 (două) prelegeri pe lună. În sarcina cui cade deci minciuna sfruntată» cu care mă sfida d-l M.? Despre natura acelor prelegeri, la cari nu asistă nici chiar toți studenții obligați a urma cursul, necum și alți auditori, pe cari desigur că i-ar atrage o asemenea materie fiind bine expusă, sunteți desigur destul de informat, pentru a nu fi nevoiți să mai insist aci. De reținut e faptul cum își împlinește chiar cea mai elementară datorie d-l M., cel care se laudă cu munca și cu jertfele sale.

Iubirea de adevăr a d-lui M. reese tot atât de clar și din alt caz, ce voi expune pe scurt aci. D-l M. laudându-se cu «roadele muncii și jertfelor sale», mi-am permis a-i aminti că numai jertfe nu se pot numi «congediile din oficiu, bursele și ajutoarele» de cari s'a tot bucurat. Această afirmare a mea d-l M. o consideră ca o «acuzație mai stupidă», asigurându-ne că n'a avut «nici o bursă», subliniind cuvântul și că «și-a făcut studiile universitare ca și în parte doctoratul în străinătate cu banii părinților săi».

Nu recunoaște decât *un singur* ajutor ministerial

ce i s'ar fi votat după muncă îndelungată de profesor (??). Acest «singur ajutor al Statului» pare se a fi fost așa de insuficient, încât, ca un reproș, d-l M. adaogă că pe urma lui «familia sa s'a ales cu pierderi și împovărări grele».

La toate aceste opun iarăși următoarele date, luate din monografia oficială a Casei Școalelor, publicată în 1909 asupra Fondurilor Răducanu Simonidi și Iosif Niculescu. Din această publicație reese că d-l M. s'a înfruptat din ambele aceste fonduri și anume:

Din fondul I. Niculescu i s'a acordat în Martie 903 o bursă pe timp de trei ani, prin simplă decizie ministerială, deși în genere bursele (nu ajutoarele bine înțelese) se dau prin concurs. Aceasta o știe foarte bine deși o desminte, și d-l M. care a luat chiar parte la o asemenea comisie pentru acordarea unei burse.

Bursa acordată prin grație și fără avisul Universității, cum pretinde d-l M., i s'a prelungit în urmă până la 1907. Dar cu aceasta de abia începe seria «jertfelor» d-lui M. Căci tot din acest fond îl mai găsim pe d-l M. trecut, în afară de bursă, și cu «ajutoare» ce i s'au acordat în 1904, 906 și 907! Dar nici cu acestea nu se isprăvește seria jertfelor d-sale. În modestia d-sale caracteristică, îl vedem că dă asalt și celui alt fond. Astfel, la împărțirea fondului Răducanu Simonidi, găsim pe d-l G. M. ca primind ajutoare dela 1899—1900, pe când pregătea doctoratul în filologie greacă la München. Din acelaș fond vedem însă că i se mai acordă—tot prin decizii ministeriale—în 1906 «spese de drum pentru studiul archeologiei în străinătate», pentru care obținuse bursa din fondul Niculescu. Printr'o altă decizie din 907, i se mai dau alte ajutoare pentru excursiuni archeologice la Roma și Florența, în vederea cărora însă i se acordase și prelungirea bursei ce avea.

Acestea fiind bursele și ajutoarele ce se pot constata din tipăriturile oficiale, chiar fără a mai recurge și la alte dosare ne publicate încă, cum ar trebui să taxăm noi desmintirea ce d-l M. ne dă cu atâta seninătate, continuând a se prezenta ca o victimă a «jertfelor» sale?

Cred, d-le director, că probele aci aduse sunt de ajuns pentru a convinge pe oricine de reaua credință și îndrăzneala fără perche a d-lui M. Când însăși faptele cele mai evidente, al căror control e la îndemâna ori cui, sunt astfel denaturate de d-sa, lesne puteți deduce ușurința cu care examotează chestiunile mai speciale și mai greu de controlat. E o jucărie să negi un plagiat făcut după mai mulți autori, când ai avut curajul să vrei să desmintești o condică de prezentă și o publicație oficială. D-l M. a încercat și una și alta. Iar acum că e demascat a pierdut măsura chiar a celor mai elementare bune cuviințe, coborând tonul discuțiunii mai prejos decât al celor mai ordinare pamflete. Din fericire, cazul special al d-sale este unic și să nădăjduim că nu va mai găsi imitator. Căci ar fi într'adevăr trist pentru viitorul acestei țări, dacă s'ar mai găsi și alții cari, d'abia veniți în țară ca d-l M. și înainte chiar de a fi dobândit cetățenia, să nu se mulțumească a primi, pe tăcute, atâtea enorme «jertfe», ci să ne dea și lecții de morală. Despre neîntemeierea acuzațiunilor cu care acest d. M. a încercat să ponegrească pe acel care din moși-strămoși, cu atâtea veacuri în urmă, a servit țara sa și căruia personal nu i se poate reproșa nici o abateră dela datorie, nu e nevoie să mai insist aci. Necesărsă însă era, cred, ca pe lângă raportul lui Teohari Antonescu prin care se aduce proba indiscutabilă a plagiatului și a insuficienței științifice a d-lui M., să se dea la iveală și valoarea morală a acestui candidat la Universitate. Căci nu numai știința dar și morala trebuie să se predice după înălțimea unei asemenea catedre. Aceasta este cel puțin convingerea mea, pe care știu că împăreună cu Dv. o împărtășesc și alții pe deplin.

Intr'acest gând termin, d-le Director, mulțumindu-vă pentru ospitalitatea acordată în revista d-v. și rugându-vă a primi asigurarea osebitei mele considerațiuni.

AL. TZIGARA-SAMURÇAȘ